

วารสารพุทธศิลปกรรม

JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

01

ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 | มกราคม - มิถุนายน 2565 |

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ สะเมิง กัลยาณิวัฒนา ปาย ปางมะผ้า

The Practical Guideline and the Development Process of Religio-Cultural Tourist Attraction of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Area in the District of Samoeng, Galyanivadhana, Pai and Pang Mapha

พระครูสมุห์วัลลภ ฐิตส่วโร, ประไพศิริ สันติทฤษฎีกร

Phakrusamuh Vanlop Titasangwaro, Prapaisiri Santitissadeekorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

พระอานาจ ธีรวิริโย

Phra Amnat Thiraviriyo

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่

Wat Phra Singh Woramahaviharn, National Office of Buddhism, Chiang Mai Province

พระมหาจตุรงค์ จตุวโร

Phramaha Jaturong Jatuwaro

วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่

Jedyod Royal Temple, National Office of Buddhism, Chiang Mai Province

Corresponding Author, Email: Bigjod3458@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม 2) เพื่อติดตามผลการดำเนินงาน 3) วิเคราะห์แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนา และ 4) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 30 รูป/คน ในพื้นที่ต้นแบบ ได้แก่ อำเภอสะเมิง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางปฏิบัติตามพันธกิจที่ 3 อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และพันธกิจที่ 4 อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว 2) มีการดำเนินงานเส้นทางท่องเที่ยว 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวอารามพระบัณฑิตอาสา อ. กัลยาณิวัฒนา และเส้นทางที่ 2 เส้นทางตามรอยพ่อหลวง ร.9 บ้านแสนคำลือ อ. ปางมะผ้า 3) การวิเคราะห์ข้อมูลมีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่หลักของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา โดยมีแนวปฏิบัติ 3 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ และการเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรม 4) ผลลัพธ์ที่ได้ ประกอบด้วย แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ และองค์ความรู้เพื่อขยายผลไปยังพื้นที่อื่น

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม, เครือข่ายพระนักพัฒนา, ชุมชนพื้นที่สูง

Abstract

This research article has four objectives: 1) Study the practices of applying Buddhist principles to develop religious and cultural tourism 2) Monitor the implementation results, 3. Analyze practices and development processes and 4. Synthesize knowledge from the prototype areas for developing religious and cultural tourism for ethnic groups in the uplands. This research is a participatory action research conducted with 30 key informants in the prototype areas: Samoeng District, Kalyaniwattana District, Chiang Mai Province, Pai District, and Pang Mapha District, Mae Hong Son Province.

The research results found that: 1) the practices follow the mission of preserving and restoring cultural traditions and conserving natural resources and the environment, using the concept of developing religious and cultural

tourist sites to set tourism development goals, 2) there are two tourist routes, one through the volunteer scholar hermitage in Galyani Vadhana, and another following the footsteps of King Rama IX at Ban Saen Kham Lue in Pang Mapha, 3) the data analysis is consistent with the primary roles of Dhamma missionaries and volunteer scholars, with practices in three areas: social development, economic development, and the dissemination of religion and culture, and 4) the outcomes include practices of applying Buddhist principles, suitable models for developing tourist sites for ethnic groups, and a body of knowledge to be expanded to other areas.

Key words: Religious and cultural tourism, Buddhist Monk Developer Network, Highland.

บทนำ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศนับถือศาสนาพุทธ วิถีชีวิตของผู้คนจึงมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา มีการสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาประเพณีท้องถิ่น ตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงศิลปกรรมต่างๆ เป็นจำนวนมาก (ปฏิมาศ นิตยาชิต, 2555: 2) มีการเดินทางท่องเที่ยวในลักษณะของการแสวงบุญทำให้ได้รับความรู้ และความเพลิดเพลิน โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ การเดินทางที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจแก่พุทธศาสนิกชน กระตุ้นเตือนให้เกิดธรรมสังเวชไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต นอกจากการเดินทางไปยังสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าแล้ว ในสมัยต่อมาก็รวมถึงการไปเคารพบูชา กราบไหว้ วัดถ้ำ หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ด้วย เช่น พระสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ ณ พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพุทธเอกลักษณ์แห่งดินแดนล้านนา เป็นสถานที่ที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มาตั้งแต่ครั้งอาณาจักรล้านนาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน พระธาตูลำปางหลวง จังหวัดลำปาง และพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เป็นต้น ตลอดจนโบสถ์วิหารต่างๆ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปอันสำคัญ เป็นเครื่องระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ซึ่งนำไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอื่นๆ ในปัจจุบันนับตั้งแต่กิจกรรมการท่องเที่ยว การไหว้พระ 9 วัน รวมไปถึงการเดินทางไปไหว้พระธาตุประจำปีเกิด (เจียงชาย อักษรดิษฐ์, 2546: 3)

ดินแดนล้านนามีความสมบูรณ์ด้านทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลต่อการท่องเที่ยว จากการเปรียบเทียบศักยภาพด้านการท่องเที่ยว 124 ประเทศ ของ World Economic Forum พบว่าในปี 2552 ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 39 ของโลก (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562: ออนไลน์) โดยประเทศไทยเป็นที่ยอมรับเรื่องการท่องเที่ยวในด้านทรัพยากรมนุษย์ ธรรมชาติและวัฒนธรรม ความคุ้มค่าด้านราคาและความดึงดูดใจให้เดินทางมาท่องเที่ยว

ตามแผนแม่บทของโลกหรือ Agenda 21 ได้วางกรอบการดำเนินงานของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ไว้ดังต่อไปนี้คือ

- 1) การดำเนินการท่องเที่ยวให้พิจารณาเรื่องของความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน
- 2) การตระหนักถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี และอัตลักษณ์ของชุมชน
- 3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยว
- 4) การประสานความต้องการ การกำหนดแผนงานทางเศรษฐกิจการดำรงอยู่ของสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ของประเทศไทย มุ่งเน้นการเชื่อมโยงทุนของประเทศ ได้แก่ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน และทุนวัฒนธรรม ให้เป็นตัวผลักดันเปลี่ยนแปลงประเทศจากเศรษฐกิจยุคเก่าเข้าสู่เศรษฐกิจยุคใหม่ (New Economy) คือ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ภายใต้แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งานและการใช้ทรัพยากรสินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การส่งเสริมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562: ออนไลน์) พุทธสถานเป็นหนึ่งในทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและของประเทศ

นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism), การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562: ออนไลน์) เป็นต้น ปัจจุบันพฤติกรรม

การท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงไป นักท่องเที่ยวต้องการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้น จึงเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย (ภักยมณี แก้วสง่า และนิศาชล จ่านศรี, 2012: 93-111) ประเทศไทยมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ มีศาสนสถานที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและทรงคุณค่า หากมีการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้โดยการนำการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่นี้มาประยุกต์ใช้จะสามารถทำรายได้ให้กับประเทศได้อย่างมากมาย เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 เพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนของประเทศสืบไป

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธมีพัฒนาการเรื่อยมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน รูปแบบปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือศรัทธาของชาวพุทธและอันสสงส์ได้รับการแสวงบุญ นั่นคือ บุญ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจทำให้จิตใจใสสะอาด ปราศจากความเศร้าหมองขุนมัว ก้าวขึ้นสู่ภูมิที่ดีเกิดขึ้นจากการที่ใจสงบ ทำให้เลือกคิดเฉพาะสิ่งที่ดี ที่ถูกที่ควรที่เป็นประโยชน์ การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นเสมือนการเดินทางด้วยเหตุผลทางจิตวิญญาณและศาสนา เป็นการเดินทางของจิตใจ เพื่อหล่อเลี้ยงจิตใจของผู้เดินทางทำให้พวกเขาได้ใกล้ชิดกับความจริงสูงสุด ประกอบกับแนวโน้มของการท่องเที่ยวโลก และตามแผนแม่บทของโลก Agenda 21 ที่หันมาสนใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน รวมถึงการสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงทุนของประเทศได้แก่ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งศาสนสถานในล้านนาเป็นหนึ่งในต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและของประเทศ ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะค้นคว้าศึกษาเรื่องศีกวิเคราะห้การท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา รวมถึงแนวทางของพัฒนาการในอนาคตอันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ยั่งยืนต่อไป

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวัฒนธรรมก็ควรเป็นสิ่งต้องร่วมกันอนุรักษ์รักษาไว้ เพื่อคงเสน่ห์ของการท่องเที่ยวไม่ให้เหี่ยวแห้งไป โดยการรวมตัวกันของทั้งทางภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์ในการ

ควบคุมการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ร่วมกันทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สร้างกิจกรรมในชุมชน มีวิถีชีวิตในชุมชนที่โดดเด่นหรือหาชุมชนที่มีจุดแข็ง จะสามารถช่วยหาจุดต่างจากเดิมได้ เพื่อทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism: CBT) ที่แท้จริง

ด้วยเหตุนี้ พระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการฯ ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (Zone) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา
- 2) เพื่อติดตามผลการดำเนินงานด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สะเมิง กัลยาณิวัฒนา ปาย ปางมะผ้า ของเครือข่ายพระนักพัฒนา
- 3) เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สะเมิง กัลยาณิวัฒนา ปาย ปางมะผ้า ของเครือข่ายพระนักพัฒนา
- 4) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ สะเมิง กัลยาณิวัฒนา ปาย ปางมะผ้า ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ ดังนี้

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative

Research) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) แนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking) แนวคิดการพัฒนาชุมชน (Development and Community Theory) ประสบการณ์ของพระสงฆ์กับการพัฒนาบนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอสะเมิง กัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของเครือข่ายพระนักพัฒนา เพื่อร่วมกันวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการดูแลผู้สูงอายุของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เชียงดาว ไชยปราการ ผาง แม่ฮาย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา และสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการดูแลผู้สูงอายุของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เชียงดาว ไชยปราการ ผาง แม่ฮาย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2) ขอบเขตด้านพื้นที่ การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง 1 เขต คือ พื้นที่ต้นแบบด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม พื้นที่ต้นแบบ อำเภอสะเมิง กัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) ขอบเขตด้านประชากร ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระสังฆาธิการในพื้นที่ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พระธรรมจาริก พระพัฒนาบนพื้นที่สูง ผู้นำชุมชนหรือแกนนำชาวบ้านในชุมชน รวมถึงตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง อาทิจ หน่วยงานทหารและตำรวจตระเวนชายแดน ส่วนงานปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานพัฒนาในชุมชน อาทิจ โครงการหลวง หน่วยงานฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อาทิจ กรมอุทยานและป่าไม้ จำนวน 30 รูป/คน โดยมีแผนงานลงพื้นที่สำรวจติดตาม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผลกระทบของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นแบบด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างขึ้น (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) และการจัดประชุมเสวนากลุ่มเพื่อถอด

บทเรียนสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (Lesson Learned) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ในพื้นที่ จำนวน 4 พื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านที่มีอาศรมพระธรรมจาริก อาศรมพระบัณฑิตอาสาและหมู่บ้านบวราร รวมทั้งสิ้น 3 แห่ง มีกลุ่มเป้าหมาย จำนวนทั้งสิ้น 139 รูป/คน ประกอบด้วย พระบัณฑิตอาสาชาวเขา จำนวน 33 คน เจ้าอาศรม 3 รูป ผู้นำชุมชน 3 คน และกลุ่มชาวบ้านในชุมชน จำนวน 100 คน

ผลการวิจัย

1) แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

(1) การจัดแผนกลยุทธ์แนวทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ผลการประชุมร่วมกับพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ในพิธีปฐมนิเทศพระบัณฑิตอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ รุ่นที่ 20 ประจำปี 2562 ณ สถานปฏิบัติธรรมนานาชาติ ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 1 – 3 พฤษภาคม พ.ศ.2562

การจัดประชุมครั้งนี้ใช้หลักการวงจรการบริหารคุณภาพเดมมิง (Deming Cycle: PDCA) 4 ขั้นตอน จากผลการจัดประชุมสรุปผลได้ดังนี้

พันธกิจโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชภฏบนพื้นที่สูงมีการปรับใหม่ โดยมีพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง 2 พันธกิจ คือ พันธกิจที่ 3 อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มีพันธกิจ ดังนี้ การสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การสนับสนุนส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมประเพณี การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และพันธกิจที่ 4 อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพันธกิจ ดังนี้ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนเห็นคุณค่าในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกป่าทดแทน การบวชป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ การสร้างเครือข่ายรักษาสีงแวดล้อม

จากผลการประชุม พระบัณฑิตอาสาได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง แบ่งเป็นเขตพื้นที่ ดังนี้

(2) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม จากผลการประชุมสัมมนา พระบัณฑิตอาสาได้ร่วมกันสรุปแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ดังนี้

(2.1) แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม คือ การเดินทางไปทำบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งก็คือการไปนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในที่ต่างๆเช่นเดียวกับการแสวงบุญท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมไปยังสถานที่ต่างๆ การได้ไปกราบนมัสการพระธาตุ การได้ไปกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการไปนมัสการสถานปฏิบัติธรรมของครูบาอาจารย์ โดยสรุป การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการเดินทางไปยังพุทธสถานโดยมีจุดหมาย คือ 1. เป็นการเดินทางไปเพื่อบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 อย่างใดอย่างหนึ่ง 2. เป็นการเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง 3. เป็นการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมในศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่างๆ

(2.2) เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม คือ การพัฒนาจิตวิญญาณและศาสนา เพื่อสั่งสมบุญบารมี เป็นการเดินทางที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ทำให้การท่องเที่ยวเป็นที่พึงทางด้านจิตใจ เป็นการเดินทางไปทำบุญ ได้ทั้งบุญ ได้เปิดหูเปิดตา และพักผ่อนไปพร้อมๆ กัน ด้วยความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2) การดำเนินงานด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ผู้วิจัยได้เดินทางไปปฏิบัติงานภาคสนามในหมู่บ้านบนพื้นที่สูง โดยได้ทำการศึกษาวิจัยข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับบริบทชุมชน และการดำเนินงานด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา ซึ่งมีเส้นทางท่องเที่ยวสรุปได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวอาศรมพระบัณฑิตอาสาอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ วัดบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ วัดห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อาศรมบ้านโป่งขาว ตำบลบ้านจันทร์ อาศรมบ้านหนองแดง ตำบลบ้านจันทร์ อาศรมบ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด อาศรมบ้านแม่แดดน้อย ตำบลแม่แดด อาศรมบ้านขุนแม่รวม ตำบลแจ่มหลวง

และสถานที่ท่องเที่ยวเส้นทางอำเภอกัลยาณิวัฒนาที่น่าสนใจ ได้แก่ ป่าสนบ้านวัดจันทร์ โครงการหลวงวัดจันทร์

เส้นทางที่ 2 เส้นทางตามรอยพ่อหลวง ร.9 บ้านแสนคำลือ อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วย อาศรมพระบันทิตอาสา 2 แห่ง คือ อาศรมบ้านแสนคำลือ ตำบลถ้ำลอด และอาศรมบ้านลูกป่าก่อ ตำบลสบป่อง สถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทาง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์บ้านไร่ ตำบลสบป่อง อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ถ้ำน้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน บ้านมูเซอดำบ้านจำโป ตำบลบางมะผ้า อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) การวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา

การดำเนินงานด้านกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา เป็นการทำงานที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่หลักของพระธรรมจาริกและพระบันทิตอาสาในด้านต่างๆ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเวทีประชุมการดำเนินงานด้านกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม 2 เส้นทาง มีสรุปดังนี้

การวิเคราะห์แนวปฏิบัติหลักของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง การวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของเครือข่ายพระนักพัฒนา ณ อาศรมพระบันทิตอาสาอำเภอสะเมิง อำเภอกัลยาณิวัฒนา อำเภอบาย อำเภอบางมะผ้า มีผลสรุปดังนี้

(1) บทบาทหน้าที่ของพระบันทิตอาสาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน การจัดทำยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานพระบันทิตอาสา ได้มีการจัดทำแผนกลยุทธ์การพัฒนาโครงการพระบันทิตพัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ระยะที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2561) วิสัยทัศน์ โครงการพระบันทิตพัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงเดิม “พุทธศาสน์นำชีวิต เพื่อชีวิตที่มั่นคง”

(1.2) แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมด้านการพัฒนาสังคม คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว มีการสั่งอำนวยการความสะดวก มีเอกสารข้อมูลเกี่ยว

กับวัดไว้แก่นักท่องเที่ยว มีห้องน้ำสะอาดที่มีจำนวนมากเพียงพอ มีระบบไฟฟ้าแสงสว่างที่ดี มีร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และมีบุคลากรที่พูดภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ ไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างชุมชน ต่างวัฒนธรรม ส่งเสริมการเกื้อกูลแบ่งปันให้เกิดขึ้นในชุมชน

(2.2) แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมนำมาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ในทางหนึ่ง นับเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อกลไกการพัฒนาประเทศอันจะไปสู่การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจและความมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศที่มีผลต่อเนื่องมาจากการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

(2.3) แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมด้านการเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรม คือ เป็นการรักษามรดกวัฒนธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามที่บรรพบุรุษได้กระทำติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ทำให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน ตลอดถึงผู้คนต่างถิ่นต่างแดนที่เดินทางมากราบไหว้บูชาพระธาตุ เป็นการเดินทางไปสักการะสิ่งที่เป็นเสมือนตัวแทนหรือเหตุการณ์ที่น้อมนำมาให้สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า องค์ศาสดาของพระพุทธศาสนา เสมือนทำให้เราชาวพุทธได้ย้อนอดีตกลับไปหาพระองค์ เกิดเป็นอันสงสันนัปการ ทั้งปัจจุบันขณะที่ได้เดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธ และยังส่งผลไปยังอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้นด้วย ซึ่งการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมได้น้อมนำและนำพาธรรมะเข้ามาสู่จิตใจ ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และส่งผลต่อเนื่องไปยังสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของมนุษย์

(2) การวิเคราะห์แนวปฏิบัติและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง จากผลการจัดประชุมระดมความคิดเพื่อวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ณ อาคารพระบัณฑิตอาสา 2 เส้นทาง มีผลสรุปดังนี้

เส้นทางที่ 1 เส้นทางท่องเที่ยวอาศรมพระบัณฑิตอาสาอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

เส้นทางที่ 2 เส้นทางตามรอยพ่อหลวง ร.9 บ้านแสนคำลือ อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อภิปรายผล

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมักสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากตน โดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่สัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรมแบบเจาะลึก ลดจังหวะการเดินทางให้ช้าลง ภายใต้แนวคิด “Slow Tourism” รูปแบบเป็นการนำเสนอสินค้าแนวใหม่ที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่จะทำให้ได้มองเห็นความงามของสิ่งใกล้ตัวมากขึ้น ได้ความรู้ ได้ปัญญา ได้ความภูมิใจและได้ใช้ชีวิตอยู่กับตัวเอง ได้คิดอะไรมากขึ้น ได้เห็นอะไรที่แปลกออกไปจากสิ่งที่เคยเห็นหรือเคยรู้มาก่อน (กรวรรณ สังขกร, 2555: 3 – 5) ดังเช่นในงานศึกษาของ งานศึกษาของ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น) และคณะ (2554) พบว่า รูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว มี 4 รูปแบบ ได้แก่ 1.รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2.รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ 3.รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) 4. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น) และคณะ, 2554: 51) สอดคล้องกับ Ximba (2009) ซึ่งเสนอว่า พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเน้นความเข้าใจวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางวัฒนธรรมทั้งทางด้านภูมิปัญญา ความงาม จิตวิทยา และความรู้สึก ภายใต้แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความประทับใจ พร้อมกับสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ช่วยกันอนุรักษ์ สืบทอดและถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน (กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลี้มสุวรรณ, 2012: 141) ตาม

พันธกิจหลักของโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูงโดยมีพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง 2 พันธกิจ คือ พันธกิจที่ 3 อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มีพันธกิจ ดังนี้ การสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การสนับสนุนส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมประเพณี การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และพันธกิจที่ 4 อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพันธกิจ ดังนี้ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนเห็นคุณค่าในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกป่าทดแทน การบวชป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ การสร้างเครือข่ายรักษ์สิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับคุณสมบัติของ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติในสองลักษณะ คือ ทั้งในเชิงพื้นที่และกระบวนการ ดังนี้

1) คุณสมบัติในเชิงพื้นที่

- (1) ความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ
- (2) มีความตระหนักในคุณค่าของชุมชนโดยเจ้าของวัฒนธรรม

2) คุณสมบัติในเชิงกระบวนการ

- (1) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
- (2) มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม
- (3) มีกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว
- (4) ไม่ทำลายคุณค่าของชุมชนและนำไปสู่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

และสิ่งแวดล้อม (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2554: 2)

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประสบผลสำเร็จ และจะเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนก็คือ ชุมชนต้องมีความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม และ/หรือ ธรรมชาติของตนเองและขณะเดียวกันก็มีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ที่ เป็นเจ้าของบ้านและจะก่อให้เกิดความจดจำประทับใจอย่างลึกซึ้งถึง “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่ของการท่องเที่ยวและผลที่จะตามมา

ในท้ายที่สุดก็คือความสมดุลในทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2554: 3)

ส่วนแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม จากผลการประชุมสัมมนา พระบัณฑิตอาสาได้ร่วมกันสรุปแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม คือ แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม และการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน ดังที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนในสังคม อาทิ อปริหานิยธรรม 7 (ที.ม. (ไทย) 10/68/86; อ.จ.สต.ก. (ไทย) 23/20/18) ของกษัตริย์วชิ หรือ วชิอปริหานิยธรรม 7 ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า : พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย

3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

4) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

5) บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออดคร่ำขึ้นใจ

6) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

7) จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก

หลักธรรมดังกล่าวทั้งหมดนั้น ย่อมทำให้มนุษย์เกิดความรักใคร่ชอบพอซึ่งกันและกัน กล่าวคือหลักธรรมที่ใช้ในการส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานและหลักธรรมสำหรับผู้บังคับบัญชา หลักธรรมในการส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานนั้น สอดคล้องกับหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ทางโลก คือประกอบด้วย ธรรมสำหรับตนเอง ธรรมสำหรับรู้จักผู้อื่น และธรรมในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นต้น

การวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา พบว่า การดำเนินงานด้านกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายพระนักพัฒนา เป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่หลักของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาในด้านต่างๆ ดังที่ พระมหาสุทิตย์ อาภากร กล่าวไว้ว่า ถ้าหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ 1. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม 2. การสร้างพื้นที่ทางสังคม และ 3. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม (พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2548: 55 – 58) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเวทีประชุมการดำเนินงานด้านกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า แนวปฏิบัติหลักของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง คือ บทบาทหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน การจัดทำยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานพระบัณฑิตอาสา ได้มีการจัดทำแผนกลยุทธ์การพัฒนาโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชภูมบนพื้นที่สูงในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ระยะที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2561) ภายใต้วิสัยทัศน์ว่า พระพุทธศาสนาสร้างสุขสู่ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ดังแผนผังนี้

การจัดแผนกลยุทธ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนพื้นที่สูง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรม

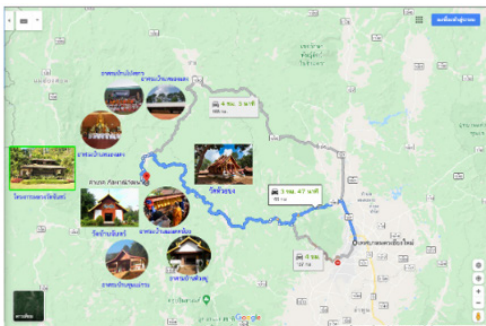
1. แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
2. เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 4 อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระภิกษุพัฒนาและกระบวนการพัฒนา และบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุคิดด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน

- ด้านการพัฒนาสังคม
- ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ
- ด้านการเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรม

เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวอาศรมพระภิกษุที่ตาสาอำเภอกัลยาณิวัฒนา

เส้นทางที่ ๒ เส้นทางตามรอยพ่อหลวง ร.๙ บ้านแสนคำลือ อำเภอบางมด

สรุป

สรุปแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาแนวทางการปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่ม

ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยมุ่งเน้นไปที่เครือข่ายพระนักพัฒนา ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ การเดินทางไปทำบุญ การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การปฏิบัติธรรม เป้าหมายคือ การพัฒนาจิตวิญญาณและศาสนา ส่งสมบุญบารมีพักผ่อนหย่อนใจ ตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยว ได้แก่ เส้นทางท่องเที่ยวอาศรมพระบัณฑิตอาสาอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เส้นทางตามรอยพ่อหลวง ร.9 บ้านแสนคำลือ อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน การวิเคราะห์แนวปฏิบัติสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่หลักของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาเน้นการพัฒนา 3 ด้าน คือ สังคม เศรษฐกิจ และศาสนา สรุปได้ว่า งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) จุดสำคัญคือ เครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานและพัฒนา มีโครงการให้ความรู้เรื่องการทำงานกับชุมชน ก่อนอื่นเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงต้องสนใจงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม

2) เครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีความพร้อมในด้านบุคลากรที่มีศักยภาพด้านความรู้ความสามารถในการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาพื้นที่ชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ช่วยในการเสริมรายได้จากการท่องเที่ยวโดยตรงและผลิตภัณฑ์ของชุมชน

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. (2500). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรวรรณ สังขกร. (2555). **แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่**. (เอกสารประกอบการประชุมเสวนา “การผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อตอบสนองตลาดใหม่ทางการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือตอนบน” จัดโดย โครงการกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายวิจัยของศูนย์ภาคีเครือข่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ โรงแรมลำปางเวียงทอง จ.ลำปาง 9 กรกฎาคม).
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2558**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.tica.or.th/images/plan_tourism2555-2559/2555-2559.pdf. [8 สิงหาคม 2562].
- กาญจนา แสงลี้สุวรรณ และศรัณยา แสงลี้สุวรรณ. (2012). **การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**. Executive Journal, (October – December 2012).
- เอียรชยา อักษรดิษฐ์. (2546). **พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุปีเกิดปีมะแม**. เชียงใหม่. สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- ปฐมาศ นิตยาชิต. (2555). “กลยุทธ์การจัดการองค์ประกอบการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืน จังหวัดกาฬสินธุ์”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. (2554). “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”. **ประชาคมวิจัย**. 95(16), 51.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. (2548). **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ภัณณิ แก้วสง่า และนิศาชล จำนงศรี. (2012). “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวไทย”. **Suranaree J.Soc.Sci.** สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยสุรนารี. 6(1), 93-111.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). **ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx? Tabid-395>. [8 สิงหาคม 2562].

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (2554). **ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน. รายงานวิจัย. องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).**